

NAPLÓ

LOU TSEN TSIANG HALÁLÁRA. — Rövid közlemény adta hírül, hogy Lou Tsen Tsiang — szerzetesi nevén Dom Pierre-Célestin — a belgiumi St. André bencés apátságban elhunyt. Rendkívüli egyéniség távozott vele az élők sorából.

Kínában született, 1870-ben. Apja protestáns katechéta volt. Felesége nyolc évvel fiúk születése után meghalt, így egyedül nevelte gyermekét, akit honfitársai nagy megütközésére nem kínai, hanem külföldi iskolába adott Sanghaiban. Lou Tsen Tsiang itt európai nyelveket, főképen franciát tanult. De a lelke mélyéig kínai maradt, konfuciánus. Mint ő maga mondja, ennek a konfuciánizmusnak köszönhetette legnemesebb indításait: az egyeneslelkűséget, a bölcseség értékelését, a béke és testvériség szeretetét. Apja végrendeletében ezt hagyta meg neki: „Mindig az Égre támaszkodjál!” Az Eg a kínaiak szemében a legősibb, legmélyebb istenfogalom. Lou-Tsen Tsiang valóban egész életében, egész lelkével erre a lelke mélyén élő istenfogalomra támaszkodott.

Hűszéves korában beiratkozott Pekingben a külügyminisztériummal kapcsolatos Tong-Ven tolmácsképző iskolába. Nem akart diplomáciai pályára lépni, a körülmények játéka sodorta oda, s ő ragyogó karriért futott be rajta. 1892-ben tolmácsként Szentpétervárra került a kínai császári követségre. Az itt-töltött tizenégy év, fejlődésének legdöntőbb korszaka. Két kiváló egyéniség gondviselészerű hatása ad új irányt életének. Az egyik a kínai császár követe, a cári udvarnál: Shu Tsing-Shen. A századforduló e finomérzékű diplomatája látja, hogy új dolgok érnek a történelemben. Mi lesz Kínával ebben az új világban? „Kínának modernizálnia kell, — mondja Lou Tsen Tsiang-nak. — Ha a mostani rendszer és vezetői elbuknak, légy készen arra, hogy új utat mutass nekik. Nezz szét magad körül. Nem minden elvetendő Európában, ha nem is minden követendő. Ismerd meg alaposan legjobb intézményeiket, hogy ha eljön az óra, átültesd amit tanultál. Tanulmányozd a kereszténységet, főkép a katolikus Egyházat. Európa ereje nem fegyvereiben van. Még csak nem is a tudományban. Európa ereje a vallásában van. Figyeld meg a keresztény vallást. Többféle ága van és sokféle csoportosulása. Vedd ennek a vallásnak a legrégebbi ágát, amelyik a legközelebb áll az ősi forráshoz. Lépj a tagjai közé. Ismerd meg tanítását, kövesd parancsait, figyeld meg kormányzásának rendszerét, nézd meg közelről minden intézményét. Iesd ki működésüket. Ha diplomáciai pályádat befejezted, esetleg arra is lesz alkalmad, hogy még tovább menj. Ebben a legősibb ágban válaszd ki a legősibb társaságot. Ha tudsz, lépj be tagjai közé, tapasztald meg belső életüket, mert ebben lehet a titkuk. Ha ezt megértetted és megszerzed, ha megtaláltad az egésznek a szívét és Krisztus vallásának erejét, vidd el Kínába és add át a tieidnek.”

Ezek a szavak, amikor meghatározták a fiatal Lou Tsen Tsiang élet-útját, önkénytelenül utat nyitottak számára az isteni kegyelem forrása felé is. De még sok idő kellett ahhoz, hogy magához a forráshoz eljusson. Ebben segítette őt, szinte kézenfogva, a fejlődésére döntően ható másik nagy egyéniség: a felesége, a szentpétervári belga követ sógornője, Berthe Bovy. 1890 februárjában kelték egybe. Ez a házasságkötés egy európai nővel, nagy zavart keltett a kínai követségen. Nyolc esztendő telt meg Szentpétervárott; s ezalatt a fiatal asszony egyetlen fogadáson, egyetlen ünnepségen sem jelenhetett meg férje oldalán. Lou Tsen Tsiangot azután

kormányja Hágába küldte, hogy ott önálló kínai követséget szervezzen. Nehéz és kényes feladat várt itt rá, s diplomáciai működésének első diadala; sikerült megszerveznie a kínai konzulátusokat a holland-indiai gyarmatokon. Munkájában hű társat és tanácsadót talált a diplomáciai életben otthonosan mozgó feleségében.

Madame Lou sohasem igyekezett térítgetni a férjét. Csak élte mellette a maga mélységesen katolikus életét. „Ez a tapintatosság még jobban arra ösztönzött, hogy kövessem őt a katolikus hitben, -- írja Dom Pierre-Célestin. — Az unszolás viszont inkább elriasztott volna ettől a lépéstől.” Tízévi házasság után, ugyanabban a templomban, ahol megesküdtek, Lou Tsen Tsiang letette a katolikus hitvallást, majd röviddel utána az első szentáldozáshoz járult, és 1912 április 5-én a szentpétervári katolikus érsek megbérmálta.

Ekkor tört ki Kínában Szun-Yat-Szen forradalma. Az eddigi kormányzással elégedetlen Lou Tsen Tsiang lemondásra sürgette a császárt, s ezzel egyszerűbben az események középpontjába került. A köztársaság kikiáltása után felajánlották neki a külügyminiszteri tárcát, majd a kormány bukása után, Yuan-Shi-Kai köztársasági elnök őt kérte fel az új kabinet megalakítására. Miniszterelnöksége alatt több üdvös reformot vitt keresztül. 1919-ben ő képviselte Kínát az első világháborút követő párizsi békeértekezleten. Kapott utasításai ellenére is megtagadta a békeszerződés aláírását, mert az jelentékeny területeket juttatott volna a japánoknak. Mikor hazájába visszatért, népe mámoros lelkesedéssel fogadta.

A nemzetközi helyzet azonban egyre ellenségesebb lett Kínával szemben és a kínai kormány sem támogatta kellőképpen Lou Tsen Tsiang törekvéseit. 1920-ban visszavonult a politikától. Két esztendő múlva elhagyta Kínát, hogy Bernben képviselje kormányát.

Ezekben a nyugalmasabb években lelkiélete még jobban elmélyült. Felesége betegeskedése alatt egyik közös olvasmányuk volt Elisabeth Leseur könyve (Journal et pensées de chaques jours), amely döntő módon hatott rá; hitvese 1926-ban bekövetkezett halála után azt is megértette, hogy mint Elisabeth Leseur, Madame Lou is felajánlotta magát férje megteréséért. Sohasem felejtette el ezt a lelki kapcsolatot, s mikor 1935-ben első szentmiséjét bemutatta, fölkérte Elisabeth hajdani férjét, P. Leseur dominikánus atyát, legyen mellette hivatása beteljesülésénél.

Miután feleségét eltemette, a St. André bencés kolostorba, a belga liturgikus élet és misziók központjába vonult vissza és ott is maradt — örökre. „Mikor mindenről lemondtam — írja —, különösen, mikor legmagasabb kitüntetéseimet Jézus Krisztus földi helytartójának lábaihoz tettem (római zarándokútja alkalmával), — belső kényszerűség parancsára cselekedtem, hogy kinyilvánítsam hálámat az Isten iránt, annyi jóságért.” Kezdetben nem gondolt arra, hogy pap legyen; előljárói iránti engedelmeségből vette föl az egyházi rendet. Nagy nehézségek, küzdelmek jelték ennek útját. Ötvenhat éves fejjel kellett latin és teológiát tanulnia. „Engedelmeskedtem. És hány éven át, és napjában hányszor kellett kényszerítenem magamat az engedelmesre!... És mikor végre pap lettem, félelem, sőt reszketés fogott el. Rettenetes küzdelmehoz került, hogy gyarló mivoltomban közeledni merjek a Mindenhatóhoz.” Egy hosszabb betegsége alatt, amikor nem: misézhetett, megértette vele az Isten, hogy ő nemcsak Mindenható, hanem Atya is. Dom Pierre-Célestin ettől kezdve nem érzett többé félelmet.

De nem ez volt egyetlen megpróbáltatása. Ahogy annakidején Kína nem akarta elfogadni az európai asszonyt, úgy Európának is idegen volt

a kínai szerzetes. „Békésen fogadtam a megalázásokat — mondja —, amelyekkel oly sokszor illettek, sokszor magas erkölcsi és intellektuális fokon állók is, csupán csak azért, mert kínai vagyok.”

Szerzetesi életében a Jézus Krisztus élete és kinszenvedése feletti meditáció volt a vezérfonala. A szentmisét, mint a keresztrefeszítés misztikus megújítását élte át; s ő, a halottkultuszban felnőtt kínai, az Úrnak, az Élet forrásának halálát csodálta benne.

A nagylátókörü államférfit, aki négyszázötvenmillió ember sorsát irányította, megragadja Isten végtelen távlatainak nagyszerűsége. „Nem foglalkoztam nagyon sokat a vallás kérdéseivel. De amikor elérkeztem életemnek arra a pontjára, hogy kilépjek tudatlanságom keretéből és abból a korlátozottságból, amit ez magával hoz, olyan horizontok tárultak fel előttem, amelyekben semmi képzeletbeli sincsen és amelyek végtelenek. Ebben a világításban mérhetetlenül mélyebbnek és elevebbnek, örvedetesebbnek, nagyobbak és békésebbnek láttam az ember hivatását a földön.”

Lou Tsen Tsiang az első lépést a katolicizmus felé azért tette, hogy hazájának használjon vele. Ez a vágy egész életén végigkísérte. Mikor 1920-ban visszavonult a politikától, Pekingtől nem messze, a Sala-i katolikus temetővel szemközt telket vásárolt, ott akart élni, s azt kívánta, ott álljon majd családjuk sírkápolnája is. A kert kapuja Kína apostolainak: P. Ricci, Adam Shall és Ferdinand Verbist jézustársasági atyák sírjára nyílt. Ha tudjuk, milyen központi szerepet játszik a kínaiaknál a sírhely kiválasztása, — egész papi kasztok néha éveken át keresik földtani kutatásokkal és áldozatok bemutatásával a megfelelő helyet és a kedvező jeleket, mert ez dönti el az élők, az egész család sorsát) —, akkor megértjük, milyen mélyen érezte át Lou Tsen Tsiang azt a hivatást, hogy hazáját a katolikus egyház felé vezesse. A gondviselés azonban úgy rendelte, hogy életével kövesse a jezsuita apostolok példaadását. Ezek az atyák felvették a kínai állampolgárságot az akkor szokásos módszerektől eltérően, korukat megelőzve, maguk is kínaiakká lettek a kínaiak között. Bellarmin kérésére 1615-ben V. Pál pápa megadta nekik az engedélyt, hogy kínai liturgia szerint misézzenek. Útmutatásuk a missziók nagy kárára, hosszú időre feledésbe ment. Csak 1919-ben nyitja meg XV. Benedek pápa a missziók virágzásának útját „Maximum illud” című enciklikájával. Ezzel kezdődik a missziók új korszaka, melyben elválasztódik az evangéliumi tanítás az európai szokásoktól és külsőségektől. 1922-ben Kína apostoli delegátust kap, s hét év múlva, XI. Pius pápa felszenleli az első kínai püspököket; XII. Pius pápa pedig pápasága kezdetén engedélyt ad a kínai liturgia használatára. Három esztendővel ezután Kína követet küld a Vatikánba.

„Amíg a mi hazánkban, legalább az énekeknél, az imádságoknál és olvasmányoknál, melyeket a papok és a nép hangosan mondanak, a katolikus liturgia nem használja a kínai irodalmi nyelvet, a sárga faj számára teljesen lezárt könyv marad az a hódolat, amit az Egyház az Istennek bemutat: a szentmiseáldozat, a szolozsma, a szentségek liturgiája, a temetés csodálatos szertartása.” A kínai papságnak azonban nem szabad leszakadnia az Egyház kétezeréves törzséről. Magáévá kell tennie a görög- és római egyházatyáktól a legújabb évtizedek alkotásáig az Egyház minden kincsét. Másfelől viszont, különösen azoknak, akiket hivatásuk a távoli Kelet felé visz, meg kell ismerniük a kínai kultúrát és annak gazdagságát.

Kínában kínai-latin, Rómában latin-kínai kulturális tájékozódás: mindez a legmegfelelőbb és legnyilvánvalóbb emberi megnyilatkozása lenne annak, hogy Krisztus egyháza egy szellem és egy lélek. A Távol-Keleten és ezen át egész Ázsiában természetes, normális és szolid alapot adna a

katolikus hit szétáradásának, amelyre aztán az Isten kegyelme gazdagon építhetné ki természetfeletti művét."

Mikor kínai barátai — akik Konfucius követői voltak — megtudták, hogy pap lesz, — arany kehellyel ajándékozták meg, hogy ezt használja majd a szentmise bemutatásánál. Ez a történet híven jellemzi a kínai lelkületet. A három nagy kínai vallási csoport (konfuciánus, taoista, buddhista) nem olyan szigorúan körülhatárolt, mint az európai felekezetek; egymásba olvadnak és új, meg új vonásokat vesznek fel magukba. Lou Tsen Tsiang sem szakított kínai multjával és konfuciánus lelkivilágával, hanem erre építette rá keresztény hitét, s a kettőt együtt érezte harmonikus egységnek. „En konfuciánus vagyok, — írja. — Mert Konfucius morálszociológiája, melyben nevelkedtem, áthatja az egész emberi természetet. Pontosan meghatározza a teremtmény viszonyát Teremtőjéhez, a szülőkhöz, a magához hasonlókhöz, az egyénekhez és a közösséghez. A keresztény katolikus Egyház csodálatos, semmi mással nem pótolható isteni beteljesülése mindannak, amim volt, amit sejtettem, kerestem, ami után vágyódtam, és ami az én népem intézményeiben él. Ez az Egyház az Isten ajándéka, aki kegyes volt szeretni az embert és azt a mérhetetlen jótéteményt adta az embernek, hogy hivatva legyen Isten gyermekévé lenni. Láttam az utat. Isten megadta hozzám a világozságot: megismertem az Isten szeretetét irántunk, és hittem. Csak annyit kellett tennem, hogy megpróbáljam befogadni a Világozságot és a Szeretetet. Értelmem és szívem minden gyengesége ellenére is, az Ő segítségével megpróbáltam előrejutni. És úgy történt, hogy az Ő kegyelmével megtettem az utat. A kereszténység a konfuciánizmus megkoronázása. Szeretném Kínának, s ezzel az egész Távol-Keletnek átadni, amit Isten nekem adott. Hogy volt erőm ittmaradni Európában, szeretessé lenni és ebben kitartani, Isten után elsősorban hazámnak köszönhetem."

Mikor ezeket a szavakat mondta, 1947-ben arra készülődött, hogy Tiennek, Kína kardinálisának kérésére visszatérjen hazájába, s ott a bennszülött szerzetesség kereszténnyé nevelésén munkálkodjék, Isten azonban elszólította az élők sorából, mielőtt gyakorlatilag is megvalósította volna, amit olyan éleslátóan mutatott meg a világnak.

H. Boros Vilma

A KERESZTÉNYSÉG EGYSÉGE. — Minden év január 18-tól 25-ig katolikus és más keresztény templomokban úgynevezett „imahadjarat” folyik a kereszténység egységéért. A gondolat, melynek kezdeményezője Paul James Francis volt, világszerte népszerű, de különösen népszerű és aktuális ott, ahol nagyon elszaporodtak a szekták, — mint például az Egyesült Államokban, ahol a magukat kereszténynek valló szekták száma meghaladja a kétszázat. Érthető tehát, hogy a kérdéssel folyóiratok, előadások, értekezletek is állandóan foglalkoznak.

Érdekes szempontokat vetett föl a problémával kapcsolatban nemrégiben P. Thomas A. Fox atya a „Catholic World” című lap januári számában. Nem tárja ugyan föl sem a bonyolult társadalmi hátteret, sem a nem kevésbé szövevényes dogmatikai vonatkozásokat, véleménye azonban, mint egyéni álláspont, kétségekívül érdemes arra, hogy legalább kivonatossan ismertessük.

Minden mozgalom addig tart, ameddig megfelelő lámogatói vannak, — írja. — Így volt ez szerinte a keresztény szektákkal is, amelyeket valamikor hatalmas pártfogók támogattak és emellett célkitűzésük is időszerű volt. Ez a helyzet azonban megváltozott, s ma a szekták többsége már az

egységre vezető utat keresi, hogy újból megtalálja azt a benső erőt, amelyet valamikor éppen a különválás jelentett. Ennek a törekvésnek a tünete az amszterdami értekezlet, amely az egység reményében született meg és valóban tekintélyes számú résztvevőt tudott megmozdítani, de a fejlemények rövidesen megmutatták, hogy a keresztény szekták tényleges egyesülése egyelőre mégcsak nem is terv, hanem pusztán álom. Az egység utáni vágy azonban komoly valóság. Világszerte ezrével gyűlnek össze különösen a fiatalok, hogy gondolataikat és elképzeléseiket kicseréljék, és egyengessék a megegyezés útját. Az író maga is résztvett egy ilyen összejövetelen és több ízben alkalma volt hosszasabban elbeszélgetni a delegátusokkal. Kérdéseket intézett hozzájuk, főként a zsinat pozitív eredményeit illetően. A válasz általában úgy hangzott, hogy az összejövetel mindenképen hasznos volt, mert tagjait ráeszméltette a keresztény összetartozásra; ám nyomban tanácsolalná válnak, ha ezt az érzelmi hatást szilárd alapokia akarják helyezni. Vágyakozásuk elsősorban valaminő egységes tan keresztülvitelére vonatkozik; olyan tanéra, amelyet feltétlenül hinni lehet és hinni kell, s amely helyettesítheti a különböző szekták tanításainak végnélküli változatosságát. „Valahányszor Krisztus egyszerű szavait hallották — állapítja meg P. Fox —, éppen úgy felvillanyozódtak, mint annakéjén az írástudók, akik felkiáltottak: ez az ember úgy beszél, mint akinek hatalma van! — de sohasem tapasztaltam hasonló érdeklődést, ha Krisztus szavain túlmenő megállapításokat és tételeket hallottak.”

Mi magyarázza meg ezt a jelenséget? A cikkíró szerint a választ a szekták keletkezésének körülményeiben találhatjuk meg. A protestantizmus fölléptekor a római Egyház kimerültnek és elgyengültnek látszott. Az Örökvárost császári csapatok rabolták ki és VII. Kelemen szinte reményvesztetten, tehetetlenül ült orvietói mentsvárában. Luther a nyugati világ szemében meglépázta a pápaság tekintélyét, és Európa uralkodói közt nem egy akadt, aki Antikrisztusnak tekintette a pápát. Aragoniai Katalin házi-örözetében reménytelenül nézett a kandalló tüzebe és fázósan húzta össze kendőjét; nem volt senkije, akihez fordulhatott volna. Morus Tamás titokban küzdött lelkiismeretével és kísértést érzett, hogy kétkeljedék abban, vajjon a pápaság valóban része volt-e Krisztus terveinek.

Ebben az időben a szekták felvirágoztak. Hatalmas támogatóik voltak; és szinte természetesnek látszott, hogy a kereszténység középkori egy-sége után, az ébredő nacionalizmussal párhuzamosan ugyancsak részekre szakadjon. Egyház és állam szétválasztására akkor még nem gondolt senki; a kor fölfogása szerint a vallást nem lehet elkülöníteni a világi ügyektől; hiszen semmiben sem lehet erkölcs nélkül eljárni, az erkölcs pedig a dogmához van kötve: az erkölcsi magatartás a kor szemében a vallás megnyilatkozása, s bár az élet nem okvetlenül azonos a vallási felfogással, semilyen szempontból sem lehet a kettőt élesen elkülöníteni egymástól.

Az uralkodók ugyan, — folytatja P. Fox, — gyakran beleártották magukat a XVI. században a vallási ügyekbe, a nép azonban nem vette észre, hogy illetéktelen beavatkozásról van szó. Megszokta ugyanis, hogy a királyban a klérusnak valamiféle társát lássa egyházi ügyekben, a klérusban pedig valamiképpen a király társát a világi ügyekben. Ezért szerepelt abban az időben annyi egyházi férfiú a miniszterek és diplomaták között, és ezért nem tekintették visszaélésnek, ha például a király hadjárat céljaira igénybevette az egyházi javadalmakat.

A királyokban azonban lassanként bizonyos alacsonyabbrendűségi érzés támadt. Észak- és Nyugat-Európa a XVI. században már véglegesen kikerült az erdőből. Hatalmas városok fűrták bele tornyaikat az égbe, s erős államok alakultak. Kétségtelen, hogy az Egyház összetartó ereje

civilizációs hatása, erkölcsi szankciói nélkül a királyság nem emelkedhetett volna ki a törzsi formák kereteiből. Most viszont, miután hatalma immár elég önállóan és szilárdan bizonyult, a király lassanként úgy érezte, árnyékba vonja őt az Egyház óriási kiterjedése, messze kitűzött céljai és határai, és főképpen a pápa egyetemes tekintélye. Arra vágyott tehát, hogy elszakítsa országának klérusát és híveit Rómától. De hogyan lett volna ez lehetséges a római liturgia eltörlése és az egyetemes katolikus egyház tanításától eltérő hittételek felállítása nélkül? Ebből a szempontból találtak — P. Fox véleménye szerint — a keresztény szekták natalmos támogatókra egyes uralkodókban.

Az öskereszténység — folytatja — éppen az ellenkező módon indult el hódító útjára. Amikor legyőzte a római császárság államvallását, nem hogy nem élvezte a császár támogatását, de sikerét éppen a császár legkitartóbb ellenkezése közben érte el. Nagy Konstantin nem importálta a keresztény hitet birodalmába; hanem azért kényszerült békét kötni az Egyházzal, mert a keresztény hit akkor már védhetetlenül gyökeret vert a népben.

Míg az Egyház világi hatalmi támogatás nélkül indult el, a szektákat sokhelyütt a világi hatalom juttatta uralomra. — P. Fox Anglia példájára hivatkozik. Ott — mondja —, VIII. Henrik először csak szakadarságot vitt keresztül, s az új hit ennek alapjain épült föl, jóformán észrevétlenül a nép számára, mely a tanok kánoni alapjai körül folyó vitákból nem sokat értett. Az ő szemében az orthodox klérus és az új tanítások szakértői közötti polémikák semmiben sem különböztek a király és a pápaság közötti kánonjogi vitáktól.

A modern korban azonban a helyzet lényegesen megváltozott. A világi hatalom ma már teljesen szekularizált és az uralkodók számára a választási egység az ország határain belül már régen nem döntő eleme a nemzet egységének. A szektás kereszténység pedig egykor többnyire a születő nacionalizmus szövetségeseiként virágzott fel; a nacionalizmus viszont ma már eléggé erős vallási fegyvertárs nélkül is. Hit által üdvözülni, képeket nem imádni, a holtakért nem imádkozni, a misét eltörlni, fülbe nem gyónni: mindez épp oly értéktelen ma egy választás eldöntése szempontjából, mint amennyire az száz vagy kétszáz évvel ezelőtti politikai jelző is. A nép ma inkább ilyen kérdések iránt érdeklődik: van-e Isten? van-e lélek?, van-e halhatatlanság? Isten szava-e a biblia? Isten volt-e Krisztus?, kell-e törödni a bűnnel?, van-e haszna az imának? — és így tovább. Ma már nem a körül folyik a vita, fennmaradhat-e a kereszténység hitbeli és fegyelmi különbségekkel, hanem a körül, van-e egyáltalán létjogosultsága a kereszténységnek. Ma már nem teszik fel a kérdést, vajjon éppoly jó-e az egyik egyház, mint a másik, hanem azt kérdezik, van-e egyáltalán valami jó bármelyik egyházban. Ma már nem a kereszténység egyes tételeit támadják, mint valamikor. A történelem nem ismétli meg önmagát. A kereszténységnek ma azt kell igazolnia, hogy van létjogosultsága a modern világban. Éppen ezért jelentősen egyszerűsíteniünk kell eszközeinket, a mai leegyszerűsített kérdések mértékéig. Nem szabad a multba visszatekintenünk; bár van egy szempont a görög-római pogányság világában álló kereszténység magatartásában, amely ma is érvényes: az egyszerűsége. Ennek a lényege pedig nem más, minthogy egyre nagyobb néprétegek akartak erényes életet élni Krisztus eszméi és kegyelme alapján. Az akkori keresztények általában észre sem vették azt az óriási hatást, amelyet a maguk korára gyakoroltak. De halálosan komolyan vették a hitüket, és inkább tekintették azt életformának, mint egy tan foglalatának,

noha a tan természetesen megvolt és tisztaságát féltékenyen őrizték. Féltékenyen őrizték egységüket is. Ennek a tannak és ezeknek a hívőknek az egységét képviselte az Egyház.

A mai feladatunk — írja P. Fox —, egészen más. Az őskereszténységnek csak meg kellett tisztítania a pogányok szívével, hogy keresztények legyenek. A modern kereszténynek a modern pogány értelmét is meg kell győznie. Az őskeresztény hitvédő bátran lehetett naiv és darabos, mert bízhatott benne, hogy a keresztény életpélda kitölti a hiányokat. Hiszen Szent Pál is legalább annyira bízott a tiszta és vidám keresztény élet vonzóerejében, mint a szellem eszközeiben. Ha elsősorban a pogányok értelmét, nem pedig szívét akarta volna meggyőzni, mennyivel kimunkáltabb és bőségebb lett volna a levelezése!

Remélheti-e a mai szektás kereszténység, hogy meg tudja győzni a modern pogányok értelmét? P. Fox azt a következtetést szűri le személyes tapasztalataiból, hogy a megokasodott szekták vezetői maguk is érzik: az érzelmi rokonszenv nem elég ahhoz, hogy megállják helyüket és betöltsék feladatukat a modern világban. Ehhez szükség van a tanbeli egységre is; és éppen ez a magyarázata annak a fokozott figyelemnek és érdeklődésnek, amellyel a katolikus hitrendszer felé fordulnak.

NÉMET IRODALOM A HÁBORÚ UTÁN. — Egy német kritikus nemrégiben figyelmet kellett cikkében számolt be a mai német irodalom helyzetéről. A világ a náci rendszer tizenkét éve alatt elégszer meggyőződhetett arról, milyen tragikus visszafejlődést jelentett mindaz, ami a harmadik birodalomban a politikai gondolkozás és a kultúra vonalán történt. A német irodalom talajvesztésének teljes mértéke azonban csak most mérhető fel. Itt oly nagy a pusztulás, hogy a politikai gyógyulás minden valószínűség szerint hamarabb fog bekövetkezni, mint az irodalom regenerálódása.

A náci kultúrelenessége nem csupán abban mutatkozott meg, hogy ezerszámra raktak máglyára könyveket, hogy százával zártak börtönbe vagy kényszerítettek emigrációba írókat és gondolkodókat; talán még ezeknél is jövőhatetlenebb a kár, amit egy egész nemzedék ízlésének tönkretételével követtek el. Ez a nemzedék nemcsak az olvasó, hanem az író nemzedéket is jelenti. Megfelelő írók, becsületes írói célkitűzések példaképei nélkül szinte egy írói generáció kiesett a német kulturális élet fejlődési vonalából.

Mindezt akkor látjuk világosan, mikor a háború óta megjelent német könyveket végiglapozzuk — állapítja meg a bíráló. Még számos olyan írónál is, akinek a hitleri rendszerhez semmi szellemi vagy erkölcsi köze sem volt, ott a kulturális visszaesés letörölhetetlen bélyege.

A német irodalom tönkretétele már Göbbels tanítványai működésének idején megkezdődött: nem elégedtek meg azzal, hogy az antifasiszta írókat elnémítsák; keréketörték magát a német nyelvet is. Goethe, Kleist, Schopenhauer, Rilke tiszta és nemes nyelve nem bizonyult alkalmasnak Hitler zavaros eszméinek terjesztésére. Ezért ki kellett csavarni, meg kellett csonkítani olyannyira, hogy hosszú évek telhetnek el, míg ebből a megkínzott és meggyalázott nyelvből újra nemes célokra alkalmas irodalmi nyelv válik.

Németország területéről aránytalanul több író emigrált külföldre, mint más fasiszta országokból. Ezek közt igen sok volt a zsidó vallású, akinek egyszerűen nem maradt más választása. Az „árják”, akik Németországban maradtak, többségükben csaknem ellenállás nélkül kapitulál-

tak. Ezek ma különféle indokolással próbálják mentegetni vagy magyarázni Hitler alatti magatartásukat. Otto Flake például, ez a már a náci idők előtt is eléggé ismert, bár nem különösebben értékelt novellista, aki Hitler idejében valóságos írófejedelemség rangjára emelkedett, ma ilyesformán ír: „Igaz, engedtünk a szellemi terrornak, de a kínai filozófiának Tao-i értelmezésében, mely szerint inkább meghajolni, mint derékba törni, hogy fennmaradhassunk; s megtanultuk, hogy egyéniségünket a politikától mentesen fejlesszük ki”. Walter von Molo és Frank Thiess is hasonlóan gondolkodnak, bár annakidején a göbbelsi propaganda igen nagyrabecsült harcosokat látott bennük világnézeti küzdelmében.

Nagyon kevesen voltak, akik az irodalom „mellékvágányaira” menekültek: gyermekmeséket, szerelmi történeteket, út- és természetleírásokat írtak, s legalább az irodalmi nyelvet tisztán megőrizték mindenféle „germán miszticizmus” kétértelmű modorosságának ártalmas hatásaitól. Közülök külföldön is legnépszerűbb Erich Kaestner. Ma egy müncheni lap vezércikkirója s egy ifjúsági lap szerkesztője. Ez utóbbiban valóban komoly munkát fejt ki a német ifjúság demokratikus átnevelésében.

Még kevesebben voltak azok, akik nyíltan ellene mertek szegülni Hitleréknek. Közülök Ernst Wichert és Werner Bergengruen a legismertebbek. Wichert hosszú időt töltött Buchenwaldban, ma pedig azok közé tartozik, akik népük felé nem győzik a németiség felelősségét hangoztatni mindazért, ami az országban tizenkét év alatt történt. Kár azonban, hogy ő is annak a misztikus „teuton” szellemnek a képviselője, mely — akaratlanul — a göbbelsi eltévelyedések felé vezető utat segített kikövegni. Gondolkozásmódja nélküli a realitást, nyelve bizonytalan és ködös, telve azzal a romantikával, mely a „német föld és német vér” szólamaiban veszedelmesen hasonlít a náciik jelszavaihoz. „A költő és az ifjúság” című röpiratában hibái világosan megmutatkoznak. „A költő — írja — csendesen meghúzólik valahol, beleolvadva a német tájba, s mint a szolga, kis szobájában az alvó állatokra vigyáz... A költő az a halk, nyugodt tükrű folyam, mely a fiatalság csillagait tükrözi”... Mindebből hiányzik az élet-erő, a bátorság és a kezdeményezés szelleme, melyre pedig éppen a mai fiatal német írónak volna szükségük ahhoz, hogy a német irodalom múltjához méltó új irodalmat teremtsenek.

Wichert mellett Bergengruen az, akinek komoly érdemei vannak. „Dies Irae” címmel megjelent verseskötete felülemelkedik az átlagon. Sajnos, a legtöbb fiatal író egyiküket sem kívánja követni. „A német fiatalságnak nincs ideje arra, hogy irodalmi stílusokat gyakoroljon”, jelentette ki Walter Kolbenhoff. „Mi korunk nyelvét beszéljük és elmondjuk vele azt, amit eddig még nem mondtak el, a német nép irtózatos szenvedéseit!” Regénye, az „Unser Fleisch und Blut” azonban sem újat, sem lényegeset nem mond, legfeljebb Hemingaw-y-t utánozza.

Mások: Elisabeth Langgasser, Hermann Massak és Gustav René Hocke visszakanyarodnak a huszas évek expresszionizmusához és szintén beleesnek valamiféle misztikus romanticismusba.

Az emlékiratok, élményregények és naplók áradása még egyre tart. Közöttük legsikerültebb és a náci világnak valóban kitűnő analizisét adja Eugen Kogan „S. S. állam” című könyve.

Nem szabad természetesen megfeledkeznünk arról a borzasztó nyomorról, gazdasági és egyéb nehézségről sem, mely a kulturális újjáépítést erősen akadályozza. Mégsem hihető, hogy a mai szellemi vacuumnak ez lehetne egyedüli magyarázata. Hiszen a szellem és lélek betegsége, az erkölcsi válság nem hozható helyre néhány száz kalóriatöbblettel. Amire

Németországnak szüksége van s amit a világ elvár tőle: a személyes felelősség érzése. Felelősség, de nem a fetiszizált állammal szemben, ahogy a náciizmus követelte, hanem az egyén magán és szociális cselekvéseit illetően. Olyan nőkre és férfiakra van szüksége, akiknek pontos elképzelése van az észszerű és egészséges életről — anélkül, hogy vizionáriusok lennének. Az emberiség valódi értékei felé kell törekedniök — azonban minden fanatizmus és mások nézeteivel szemben tanúsított türelmetlenség nélkül. Az íróknak meg kell szabadulniok a sajátmaguk fölötti sajnálkozásnak és bűnbakok keresésének hibáitól.

Mirdeddig — fejezi be cikkét a kritikus — a háború utáni német íróknak megközelítően sem sikerült hivatásuknak eleget tenniök és népük tragikus szellemi nyomorúságán segíteniök.

SZENT ISTVÁN LEGRÉGIBB ÉLETRAJZA. — A magyar történettudósok sorában Tóth Zoltán különleges helyet foglal el. Rendszerint aprólékos elemzést, szerteágazó részletkutatásokat igénylő kérdésekkel foglalkozik, szereti az úgynevezett kényes kérdéseket és nem riad vissza attól sem, ha kutatásainak végső eredménye nem egyezik meg az eddigi feltevésekkel és a közvéleménnyel. Amellett nem elégszik meg pusztán az írott forrásanyag bizonyítékaival, hanem kutatásai területére, forrásai sorába mindig besorozza a rokontudományokat, elsősorban a régészetet. Ilyen széles terjedelmű kutatások alapján írta meg Mátyás király fekete seregének a történetét. Majd szellemes módszerrel kísérelte bebizonyítani, hogy a német császári koronakincsek között őrzött császári kard magyar hagyományú: az a mágikus erejű fegyver, amelyet a hagyomány Attila kardjának nevez. Történetírói módszeréhez tartozik, hogy műveiben szinte önvallomásszerű részletességgel írja le kutatásainak a menetét is. Ezért munkái nehéz olvasmányok, az avatatlanként előzt nagyon is bőbeszédűeknek látszanak. Eredményei ha nem is mindig döntik el véglegesen a felvetett kérdést, kétségkívül érdekes, újszerű szempontokat emelnek ki és új utakat mutatnak a további kutatás számára. Ha nem is fogadjuk el tételeit, foglalkozni, vitatkozni kell velük, elmélkedni szükséges felettük.

Ilyen mostani, könnyűnek is beillő hosszú tanulmánya, amely a „Századok” című folyóiratban jelent meg (*Szent István legrégibb életrajza nyomán*, Századok, 1947, 23—94. ll.). Abból indul ki, hogy Petrus Ranzanus olasz humanista, aki Mátyás király uralkodásának vége felé diplomáciai megbízatással járt Magyarországon, és itteni élményeinek nyomán megírta Magyarország történetét is, ebben a munkájában Géza fejedelemről és Szent Istvánról olyan jellemzést ad, amelyhez az adatokat semmiesetre sem vehette Szent Istvánnak előttünk ismeretes legendáiból és a fennmaradt krónikák adataiból. Kellott tehát Szent Istvánnak egy olyan, a ma ismerteknél régebbi életrajzának is lennie, amelyet Ranzanus, ez a tudós olasz humanista — aki egyébként dominikánus szerzetesből a délitáliei Lucera püspöke lett — még ismert és felhasznált. Ez a gyanú már felmerült *Mátyás* Flóriánban is, amikor a múlt század második felében a magyar történet krónikás és legendái forrásait kiadta és ezek közé sorolta Ranzanus művét is.

De Mátyás Flórián adós maradt annak a bizonyításával, hogy a lucerai humanista püspök magyar történelmi művében Szent István legrégibb életrajzának adatai, sőt szövegrészletei is benne rejtőznek. Ezt a nagy filozófiai és történelmi ismereteket kívánó fáradságos munkát most Tóth Zoltán végezte el.

Kutatásainak eredménye, hogy volt Szent Istvánnak egy, a XI. szá-

zad második felében, I. Géza, de még inkább Szent László uralkodása alatt készült életrajza, amelynek szerzőjét a királyi sírokat őrző székesfehérvári káptalan soraiban kellene keresni. Ebben az életrajzban még kidomborodik az a tény, hogy a magyar keresztény királyság alapjait Géza, Szent István atyja rakta le. Szent István csak folytatta és befejezte azt, amit Géza megkezdett. Ebben a legrégebb életrajzban tehát Géza és Szent István érdemei a magyar keresztény királyság megalapítása körül — mondhatni — még egyensúlyban vannak. Csak Kálmán uralkodása alatt és még később alakul ki a magyar királyi udvarban egy olyan felfogás, amely a keresztény magyar királyság megalapításának érdemét egyedül Szent Istvánra ruházza. Ez az „átértékelt” Szent István-alak ment át azután a középkori magyar krónikákba. De a legrégebb életrajz még se tűnt el teljesen nyomtalanul; Tóth Zoltán egy-egy motívumát megtalálja a középkori magyar és magyar vonatkozású külföldi irodalomban. Legteljesebben azonban Ranzanusnál van meg, aki Beatrix királynőtől kaphatta a legrégebb Szent István-életrajznak azóta elkallódott teljes szövegét.

Tóth Zoltán, mint az Attila-kadjáról írt munkájában is tette, itt is erősen hangsúlyozza a kontinuitást, vagyis a folyamatos összefüggést a pogány magyar és a keresztény magyar hagyományok között. Nem lát áthidalhatatlan szakadékot a kettő között, Szent István és Géza közös munkájának tekinti az átalakulást, nem csupán Szent István kizárólagos művének.

Nem kétséges, hogy Tóth Zoltán eredményei még sok hozzászólásra adnak alkalmat; ezek viszont, s a további kutatások, nehezen járhatnak eredménnyel addig, amíg Tóth Zoltánnak módjában nem lesz közzétenni az ismeretlen legrégebb Szent István-életrajznak Ranzanus és mások műveiből általa fáradságosan kihámozott szövegrészleteit.

Órdarmai Zsolt